

Úvod

Ve chvíli, kdy předkládáme československému čtenáři dvě závěrečné kapitoly z knihy významného amerického literárního kritika Irving Howea, která vystopovává vývoj politického románu počínaje Stendhalem, Dostojevským a Conradem a konče Malraudem, Silonem, Koestlerem a Orwellem, a analyzuje vzájemné vztahy všech komponentů tohoto literárního útvaru, nebo možná bychom měli říci zrůdy, kterou politický vývoj vnutil umělci, jsme si vědomi jisté možné dichotomie mezi pohledem čtenářů a našim. Tento rozdíl je důsledkem skutečnosti, že my jsme četli romány, jež jsou objektem Howcovy analýzy již před časem, zatím co československému čtenáři jsou tato díla většinou neznáma. Soudíme-li na příklad podle ohlasu, který nedávno vyvolal překlad Orwellova románu 1984 v Polsku, můžeme předpokládat, že tato kapitola politického romanopisectví dosud nijak nepozbyla v očích našich čtenářů své živé aktuality, a že by, podobně jako čtenáři polští, viděli v Orwellově příznačném díle živou a žhavou současnost nebo, přesněji, nedávnou minulost, která si pro ně dosud podržela celou svou trýznivou palčivost.

Naproti tomu západní čtenář má dnes k Orwellovi poměr, který výstižně popisuje Howe ve své studii. Divá se na něj totiž jako na něco, co by rád vymazal z paměti a co, jak doufá, už může začít zapominat. V důsledku toho vidíme i tuto studii jako něco konečného, co svou poslední kapitolu shrnuje a — jak doufáme — uzavírá celou dlouhou periodu moderního politického románu a zároveň života. Toto naše přání vidět v Orwellovi, alespoň prozatím, kulminační a konečný bod politického románu je motivováno dvěma důvody. První je ovšem politický: přáli bychom si, aby se Orwellova kniha vskutku ukázala, jak píše Howe, proocetvím, které tím, že bylo tak směle a důrazně vysloveno, pomáhalo zažehnat apokalypsu všesvětové Ocednie a zabránilo tak, aby se stala skutkem.

Druhý důvod je umělecký a vyjadřuje vývoj našeho životního pocitu za poslední léta: přáli bychom si, aby politický román, který nikdy nedovedl beze zbytku odstranit jisté pochybnosti o svém oprávnění a čistě literární hodnotě, patřil (jako forma) minulosti a aby budoucí román, pokud se bude i nadále musit zabývat politikou, přistupoval ke svému problému výhradně zevnitř, z vědomí svých hrdinů, a nikoli skrze ideologii. Myslíme, že potřeba odideologičtět román a zároveň náš celý život bude vystupovat čím dál důrazněji a doufáme, že tento pocit bude zejména sdílen čtenáři u nás, že i jim bude dovoleno a psychologicky možno se odvrátit od ideologie i antiideologie směrem k člověku. Věříme to přesto, že dnešní údobí uvolnění se prozatím projevilo nejprve objevením románu antiideologického, jak jej dnes píší Erenburg, Dudincev nebo Pasternak. Avšak máme naději, že i tato perioda bude jen přechodná a že se "tání" nakonec projeví nikoli románem antiideologickým, nýbrž antiideologičností románu, umění a života, a jeho návratu k základnějším, transcendentálnějším a zároveň konkrétnější lidským hodnotám.

V tom také vidíme funkci této knížky. Doufáme, že pomůže našemu čtenáři si ujasnit, utřídit a klasifikovat vývoj minulých

let a najít perspektivu a odstup k celému údobí krise, které kniha zachycuje; ale pak od něho odejít a vykročit jinak a jinudy, novými, lidštějšími cestami v hledání lidské podmínky. Jinými slovy, chceme věřit, že náš čtenář si přečte tuto knihu, aby ji pak mohl zavřít a vrátit se z roku 1984, který pro něho byl téměř realitou, zpět do léta Páně 1958, k pokojnému gregoriánskému kalendáři.

Jiří Kárnec